

Для домашнього огнища

Іван Франко

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Детективна повість

Повість Івана Яковича Франка «Для домашнього огнища» спершу побачила світ польською мовою в 1892 році і лише через кілька років – українською. Описані у ній події відбуваються в Галичині і пов'язані з сім'єю капітана Антося Ангаровича, котрий, повернувшись із Боснії додому, пізнає жакливу істину про діяльність його коханої дружини. Автор майстерно будує сюжет, зберігаючи інтригу до кінця.

I

В невеличкім, чистенькім і зо смаком прибранім салонику дві дами заняті живою розмовою.

Обі однакових літ, однакового показного росту, обі вродливі, в цвіті віку, обі вбрані добірно і зо смаком. Говорять між собою інтимно, інколи мимоволі понижуючи голос до таємного шепоту, хоч ані в салонику, ані в сусідніх покоїках, ані в сінцях нема й душі живої.

Одна з них, розкішно розвита брюнетка з блискучими чорними очима, з цвітом молодості і здоров'я на повних рум'яних щоках, на чудово викроєних малинових устах, з маленькою ямочкою на круглому підборідді, що надавала їй вираз жартовливої молодості і невинності, — се, очевидно, пані дому. Ніхто би по ній не пізнав, що їй 28 літ, що вона мати двоїх дітей, котрі ходять уже до початкової школи, — так молодим, свіжим і непочатим видається її лице, вся її еластична, дівоча і чаруюча постать. В простім, а проте дорогім і елегантнім домовім убранні вона дуже живо занята тим, що «робить порядок» у салонику: знімає полотняні футерали з м'яких коштовних меблів і з золочених рам дзеркал та образів, уставлює симетрично статуетки та оздобну посуду на комоді, придивлюється і примірює, де би найкраще стояти букетам з живих квітів, що, настромлені в делікатні вазоники з золоченого скла, розливають сильні пахощі на весь салоник. Управившись з сим,

підбігла до невеличкого, перламутром викладеного столика і накрутила старосвітський металевий годинник, що довгий час без діла дрімав під хрусталевим клошем. Одним словом, молода пані «виганяє пустку» з сього салоника, котрий, очевидно, чимало часу стояв пустий, запертий. В коминку тріщить і гуде веселий огонь, що звільна оживлює, ogrіває заморожене повітря салоника, немов достроює його до оживлених рухів, цвітучого лиця і розіскрених очей пані дому.

— Але ж, Юлечко, — говорить вона дзвінким, дивно проймаючим голосом, — не роби ж мені тої прикрості, роздягнися, присядь на хвиличку! Я занята, се правда, але так... знаєш, така вже моя вдача, що ані хвилі не можу дармувати. Я би се могла і по обіді зробити, ну, але знаю, що ти мені сього за зле не приймеш.

— Що ж, знов, Анельцю! Адже ж власне задля того...

— Ні, ні, не кінчи, не говори мені нічогісінько: задля сього чи задля того! — перебила їй господиня, притулюючи їй свою білу, пухку, маленьку ручку до уст і силою втискаючи її на крісло. — Коли вже ти прийшла до мене, то напевно знаю, що не без причини. І добре зробила, що власне тепер прийшла, — додала по хвилевій мовчанці, під час котрої її приятелька знімала капелюх. — Мариня пішла до міста, діти ще в школі, можемо поговорити свobodно.

— Але твій чоловік, — з виразом якогось заклопотання промовила друга дама, — адже ж він сьогодні має приїхати, не правда?

— Власне, власне! — живо відмовила Анеля, — але аж ввечером. Антось писав мені з Перемишля, що мусить там іще полагодити якісь формальності.

— Ну, то добре, коли так! Я думала, що зрана приїде, тим поїздом, що власне о дев'ятій надійшов.

— Що ти говориш! — скрикнула Анеля з жартовливим обуренням. — Тепер уже пів до одинадцятої. Якби був тим поїздом

приїхав, то вже би давно був у мене. О, я його знаю! Він би не видержав так довго.

Уста і очі її заблиснули при тих словах напівжартовливим, напіврозкішним усміхом.

— Ах, так! Без сумніву! — сказала Юльця. — Вспокоюєш мене цілковито. А щоби перейти на те, що я тобі мала сказати, — додала, мимоволі понижуючи голос, — то... може, воно й нічого, може, се так тільки... Але ти знаєш, яка моя натура. Нехай що-небудь найменше, я зараз перелякаюся так, що крий б оже.

Вираз її лица, її очі і ціла її подоба, бачилось, потверджували правду тих слів. Все в ній проявляло ненастанний внутрішній неспокій, і то не хвиловий, але якийсь органічний, вроджений, що плів з недостачі рівноваги між поодинокими силами її душі, між чуттям і волею, між бажанням і спосібністю до їх заспокоєння. Хоч ровесниця Анелі, хоч не менше від неї вродлива і одягнена в елегантний візитовий стрій, вона все-таки виглядала о яких десять літ старшою від своєї товаришки. Її величезні русьві коси, обвиті довкола голови, бачилось, пригнітали те низьке чоло, порисоване вже легенькими морщинками, те бліде, дрібне, доцвітаюче личко з блискучими очима, що раз у раз бігали неспокійно. Коли говорила, кінчики її уст тремтіли судорожно, а в руках м'яла раз у раз напарфумовану батистову хусточку. Хто їй ближче приглянувся, той мусив достерегти, що не любила ніколи довший час спочивати очима на однім предметі, що часто якось мимовільно, з привычки, озиралася, щоби її не підслухував, і так само часто машинально поправляла складки своєї сукні. Навіть в тих хвилях, коли сміялася, коли слова рвучим потоком плили з її уст, — навіть в тих рідких хвилях видно було якийсь вираз терпіння і тривоги на її лиці, щось таємне і принадливе, мов загадка, а глибоке, мов гірське озеро.

— Аякже, аякже! — з усміхом щибетала Анеля, винімаючи з комоди велику срібну тацю з емальованими на ній головками

ангеликів. — Що би то було, якби моя Юлечка не мала раз якогось страховинного прочуття, не переживала смертельної тривоги! Ну, ну, спокійся, моя любочко, і скажи, яким прочуттям ти знов мучишся?

— Жартуєш, Анельцю, — сумовито відповіла Юльця. — Щаслива ти, що можеш жартувати! Такий уже, видно, твій темперамент. Як я тобі завидую його! Ах, а я!.. Ну, але сим разом, люба моя, не в прочуттях діло. Боюся дуже, щоб не було щось геть гіршого!

Легенька хмарка пробігла по лиці Анелі. Зупинилася на середині покою, несучи тацю, щоб поставити її на столі, і пильно зирнула в лице своєї товаришки.

— Хочеш мене занепокоїти! — сказала і додала з усміхом: — Не знаю, чи се тобі вдасться. Знаєш, у мене нині щасливий день: муж по п'ятилітній неприсутності вертає до мене зі служби. Ну, так що ж там таке, говори!

— Бійся б ога, Анельцю, — скрикнула Юльця. — Як ти можеш таке говорити! «Хочеш мене занепокоїти!» Хтось би міг собі подумати, що я завидую тобі родинного щастя і бажаю його затроїти!

— Хто знає! — сміючись, вимовила Анеля. — По вас, старих самотницях, усього сподіватися можна.

І поставивши тацю на столі, принесла велику коробочку і висипала з неї на тацю купу різнобарвних карток, візитових білетів з бажаннями, запросинами і запитам, а потім супокійно, систематично почала розкидати по таці ті докази сердечного, рухливого і обіймаючого широкі круги товариського життя. З правдиво жіночою грацією розкидала їх так, що в тім ніби неладі видно було певну провідну думку, навіть певне невинне кокетство.

Юльця сумовито похитала головою.

— Встидайся, Анельцю, встидайся, що можеш щось подібне подумати про свою приятельку! Ні, на се я не заслужила!

— Ну, але що ж там маєш? Що там душиш у тій прекрасній головці? — сказала Анеля, цілуючи її в лице, а потім в чоло, а відтак сідаючи побіч неї. — Я готова зі своєю роботою. Тепер говори!

— Я вже сказала тобі, — мовила Юльця, беручи її за руку і похилиючи очі вниз, мов який влюблений хлопчина, — сказала вже тобі, що се все, може, й не значить нічого. Стільки разів уже ми непотрібно тривожились... відколи ми розпочали сей нещасний інтерес...

— Ах, то, певно, знов Штернберг! — скрикнула Анеля.

— Розуміється, що не хто, як він. Смійся з мене, Анельцю, але мене раз у раз мучить прочуття, що той хитрий жид наробить нам іще великого клопоту.

— Смійся з того! — рішуче відмовила Анеля якимось зміненним, твердим голосом, голосом купця, що певен своєї добре обдуманій купецької комбінації. — Що він нам може зробити? Камінь, котрий хотів би звалити на наші голови, попередусім розтовк би його самого, а нас — хто ще знає. Ні, Юлечко, з того боку я безпечна, з того боку не боюся нічого.

— Ах, люба моя, — відказала Юльця, — ніколи чоловік не може так забезпечитися! Не раз найменша дрібниця, непередвиджений випадок може попсувати найкращі замисли.

— Ха-ха-ха! — зареготалася Анеля сріблестим сміхом. — Але ж се ми знали з самого початку, моя Юлечко! Хто вовка боїться, нехай у ліс не йде. А тим часом б ог дав, що досі нас вовки не з'їли. Аж тепер, коли ми вже майже зліквідували свій інтерес, коли всі акти зложено до архіву, а кінці вкинено в воду... Ні, Юлечко, поглянь на мене! Котра з нас більше ризикувала? Котра могла більшої страти лякатися? Признаєш мені, певно, що я. А все ж таки, раз зважившись приступити до вашої спілки, я стояла сміло на своїм

становищі, робила все, що тільки ми признавали потрібним, і ані разу — правда? ані разу я не завагувалася. Ну, скажи, чи не правду говорю?

— Героїня з тебе, моя Анельцю, о так, правдива героїня! Ще від дитинячих літ, від шкільної лави любила я тебе за те, подивляла тебе за те. Ах, і тепер тебе подивляю і завидую тобі твоєї незламності. Але признай, моє серденько, що і я не була перешкодою в цілій справі, що і я експонувалася і наражувалася, — ох, та й ще й як! Адже ж увесь план був мій. Добір спільників і агентів — мій. Нав'язання зносин — моє. Я була душою цілого підприємства, не правда? А коли я раз у раз тривожилась, раз у раз остерігала, коли я не раз навіть видумувала небезпеченства тамо, де їх не було, то адже ж і се не вийшло нам на шкоду.

— Противно, Юлечко, противно! — живо мовила Анеля, знов її цілуючи. — Ну, але скажи ж, мій сторожовий журавлику, які се там чорні точки ти добачаєш на видокрузі?

Замість відповіді Юльця виняла з кишені пом'яту телеграму і подала її Анелі.

— Телеграма! — скрикнула Анеля, трохи зачудувана, і поспішно розвинула пом'яту картку. — З Філіпополя 1! Від Штернберга! А він у Філіпополі що робить?

А потім звільна, майже напошепки, прочитала оцих кілька слів, що містилися в телеграмі:

«Komme mit Orient-Expresszug. Schicke weiteres Telegramm aus Budapest. David» 2.

Анеля поблідла. Сиділа недвижна, і пальці її, в котрих держала телеграму, затремтіли судорожно, і телеграма випала з її руки на коліна. Погляд її напружився, зіньки очей розширилися. Гляділа перед себе, не бачачи нічого, гляділа в нутро своєї душі, шукаючи чогось, що помогло б їй розв'язати загадку, заключену в тій скупій на слова, та, очевидно, грізній телеграмі. Вкінці, не находячи нічого,

звільна обернулася до Юльці.

— Що ж се значить? — запитала.

— Хіба ж я знаю? Чую тільки...

— Покинь ти ті свої чуття! — майже гнівно перебила їй Анеля.

— Чому він виїхав з Константинополя?

— Отсе ж то, власне, питання!

— Пощо їде орієнт-експресом? Видкося, що дуже йому пильно.

— Отсе ж то, власне, мене тривожить!

— Пощо їде на Будапешт? Чого йому там треба?

— Загадка цілковита.

— Чому не телеграфує виразно, що сталося?

— Видко, що не чується безпечним.

— Так що ж там могло статися?

— Отсе саме головне.

— Ні, не се головне. Коли сталося що-небудь неприємне, то важно також знати, де саме сталося: чи в Константинополі, чи, може... А!

В тій хвилині сталося щось зовсім незвичайне, несподіване, щось таке, що з елементарною силою вірвалося до сього тихого салоники, з лускотом розтворивши його двері, впало досередини серед бовдурів холодного повітря, сильно піддуло огонь в коминку, так що палаючі поліна затріщали і горючі вуглі повискакували геть насеред покою, мов метеори, сполошило обох дам, попхнуло Анелю насередину і вхопило її в якийсь скажений вир, в котрім нічого не було видно з-поза сивого морозового облака, тільки чути було огнисті поцілуї, оклики: «Антось!», «Анеля!» і вкінці довге, сердечне хлипання, перериване спазматичним реготом.

II

— Антось! Недобрий хлопчик! Як же ти міг зо мною так поступити! Пишеш, що вночі приїдеш...

— Я вирвавсь у них! Вирвався швидше, ніж надіявся. І ось я тут! Тут! Тут!

І Антось покривав поцілуями руки, груди і уста своєї жінки.

— Та коли ж ти приїхав?

— О дев'ятій.

— І тільки тепер приходиш?

— Служба, Анелечко, служба! Треба було людей запровадити до касарні і здати рапорт у генеральній коменді. Добре, що й так швидко я упорався.

— Недобрий хлопчисько! Недобрий хлопчись- ко! — віддुвши губки, повторяла Анеля, б'ючи його по руках, що ними Антось обнімав її гнучкий стан, притискав до своєї груді.

Той «Антось», або «хлопчисько» — се був високий, крепко збудований мужчина літ около сорока, з рідким уже, злегка шпакуватим волоссям, з рудавими вусами і такими ж баками, при шаблі, в зимовім військовім плащі і в мундирі капітана австрійської піхоти. Лице його, неважаючи на признаки великої втоми і тільки що відбутої далекої подорожі, дихало здоров'ям. В сивих очах виднілася доброта і лагідність, хоч бистрі і певні рухи свідчили про військову дисципліну, що ввійшла, так сказати, в кров і нерви.

Капітан Антін Ангарович вертав власне з Боснії, де пробув цілих п'ять літ у військовій службі. Відкомандирований туди з одним із перших відділів окупаційного війська, він мав участь у всіх бійках і перестрілках, серед яких доконано окупації і пацифікації того краю, відзначився при здобуванні Сараєва і пізніше кілька разів у боях з бандами «гайдуків», що волочилися по краю, авансував з поручника на капітана, лишився добровільно ще три роки в військовій службі в Боснії з огляду на вищу плату і обіцяний йому дальший аванс, і, власне, по п'ятилітній неприсутності вертав назад до Львова, на лоно своєї сім'ї. Його приділено до львівського гарнізону, при найближчім маєві авансі його мали іменувати

майором, а се значило пенсію, що сяк-так забезпечить прожиток і будущину його сім'ї. Найсміліші, найгарячіші його бажання близькі були до здійснення.

— Так ось ти мені! ось ти мені! мій найдорожчий скарбе! моє золото! життя моє! По тільких літах, по тільких трудах, по тільких небезпеках! — приговорював капітан голосом, уриваним зі зворушення, все ще тулячи в своїх обіймах жінку, що раз хлипала з плачу, то знов вибухала сміхом. — Тепер я твій, тепер ніщо нас не розлучить.

І обоє, сплетені раменами, сіли на софі.

Тільки тепер капітанів зір побачив Юлію, що, стурбована і збентежена, стояла, не знаючи, що їй почати, і, очевидно, бажала б була нечутно і незримо викуркнутися з цього щасливого гнізда.

— Halt, Regiment! 4 — весело скрикнув капітан. — А се хто? — запитав, обертаючися до жінки.

— Ах, я й забула представити тобі — Юлька Шаблінська, моя товаришка ще з пансіону. Юлечко, сей нечемний хлопчисько, — бачиш його? — з тими поганими вусищами, се є той Антось, про котрого я тобі наторохтіла повні вуха.

Юлія злегка відклонилася і зачала пришпилювати до волосся капелюх.

— Herstellt! 5 — крикнув капітан. — Положити капелюх! Сюди, на стіл! Сідати! Приятелька моєї жінки мусить бути й моя приятелька. Приятеля я, мабуть, визвав би на шаблі, але приятельку визиваю, щоби лишилася з нами на обід.

Юлія, очевидно, ще дужче заклопотана, держала капелюх у руці і не знала, на яку ступити.

— Пане капітане, — промовила нарешті, — дякую за ласкаві запросини, але сьогодні у панства такий день, що моя присутність буде зовсім не на місці. Справді...

— Gilt nichts! 6 — відрубав капітан жартовливо грізним голосом. — Сьогодні я в такій настрої, що міг би обняти і цілувати весь світ, і оту стару жидівку, що на Зарваниці продає варений біб.

— Fi donc! 7 Антосю! — перервала Анеля, даючи йому кляпса по рамені.

— А нехай мене твоя приятелька не визиває на одвертість! — відмовив капітан. — Скажи їй, витолкуй, що у мене нема ніяких викрутів, що опозиції не терплю. Слово сказалося, і клямка запала. Панна Юлія лишається з нами на обід і по всьому.

— Ха, ха, ха! Але ж вона не панна! Бачиш, і висмикнулася тобі з-під твого слова.

— Не панна? А що ж вона таке?

— Чудесно б ти їй прислужився, якби вона для твоєї вподоби мала лишитися старою панною.

— Не люблю старих паннів. Значить, вона замужня. Тим ліпше. Задержимо її тут, поки нам її муж екекуції не надішле.

— Але ж ти знов зловився на полову, старий воробію! Пані Юлія вдова.

Лице капітана виявило велике комічне розчарування.

— Вдова? Ненавиджу вдів. Вдови — сови, се птахи, що ворожать лихо. Чи хоче вдова йти додому? — запитав, обертаючися до Юлії.

— Думаю, що пан капітан... — почала Юлія, все ще вагаючися, чи має пришпилити капелюх до голови, чи покласти його на столі.

— Але ж з паном б огом! з паном б огом! — перервав їй капітан, а потім, зірвавшись з софи, чемно поміг їй надіти плащ, взути калози, віднайшов її парасольку і, стискаючи в своїх могучих долонях її дрібну ручку, мовив поважно: — Даруйте, пані, отсе жартливе привітання. Дуже жалую, що пані не були ласкаві лишитися, але таки бачу, що ваша правда. Сьогодні я справді був би неможливим у чужім товаристві. Чи ви, пані, не гніваєтеся на мене?

— Але ж, пане капітане! — протестувала пані Юлія.

— І відвідаєте нас, пані?

— З найбільшою охотою.

— Але незабаром! Завтра!

— Коли мені тільки час дозволить.

— Ніяких «коли»! Ніяких «коли»! Коли, пані, завтра не прийдете, то буду се вважав знаком, що гніваєтеся на нас.

— Але ж, пане капітане! Відки така думка?..

Прощаючися з панею Анелею, Юлія шепнула їй до вуха:

— Якби що-небудь було, то забіжу ще сьогодні вечером.

Анеля поцілувала її і випровадила за двері.

Капітан тільки тепер скинув плащ, відіп'яв шаблю і силкувався впокоїтися після могутнього вибуху чуття. Та се не було так легко. Сів на фотелі, трібував 8 розглянутися по салоні, та предмети скакали йому поперед очима, зливалися в якусь сіру масу, покривалися рожевим туманом, видавали якийсь чудовий гук, що сильно дуднів у його серці, живіше поганяв кров у жилах. По кількох секундах капітан схопився з фотелю, пройшовся кілька разів по салонику, а коли Анеля вернулася з коридора, він в тій хвилині вхопив її в обійми і почав покривати поцілунками її уста, очі, чоло і волосся.

— Але ж, дитино, задусиш мене! — пестотливо кричала Анеля.

— Ну, так і видно, що з гарячішого клімату вертаєш. Давніше ти не був такий огнистий.

— Гніваєшся? — шепнув капітан, щасливий, з запаленим лицем, держачи її за рамена і зблизька заглядаючи в її чудові огнисті очі.

— Певно! — відповіла жартливо Анеля, закручуючи його вуси, а потім, легесенько сіпнувши, посадила його на м'якій софі і, сівши на його колінах і обнявши його за шию і опираючи свою голову на його рамені, мовила: — Ну, але розповідай же мені, як тобі там

поводилося? Як ти там жив? Як бідував? Адже ж ти й бідував, правда?

— О, не раз! Бували дні... Ну, та що там тепер про се згадувати, коли я тут, при тобі, при дітях...

І урвав. Тільки тепер із уст його вирвалось слово, що його без відома вже від кількох хвиль шукав у своїй пам'яті, розворушений і обезсиленій напливом різnorodних почувань.

— Анелько! — скрикнув з виразом справдішнього переляку на лиці. — А се що значить? А де діти?

— Ха, ха, ха! — засміялася Анеля, любуючися тим виразом його лица. — Отсе мені батько! Півгодини вже сидить дома і зовсім забув, що має діти, забув навіть спитати, що з ними діється! Ха, ха, ха!

— Анелько, бійся б ога! — благав капітан. — Не муч мене, а скажи, де вони?

— Пст! Тихо! — шепнула Анеля, прикладаючи палець до уст.

— Тихо? А се чому?

— Бо дітей побудиш. Ось тут у сусіднім покою вони сплять у колисочках. Власне перед твоїм приходом поссали по фляжечці молока...

Капітан уже схопився, щоби бігти до сусіднього покою, та голосний, непогамований сміх, яким вибухла Анеля, зупинив його в розгоні.

— Ах ти, легейдо, легейдо! І ти справді думав, що твої діти ще фляжечки ссуть, що все ще такі самі, якими ти їх лишив? Фе, встидайся, ти, стара дитино! Твої діти в школі.

— В школі? — скрикнув капітан, не тямлячи себе з радості. — А се відколи?

— Від осені.

— Як то, і ти мені нічого про се не писала?

— Ще чого не стало! Розсудливий батько і сам би сього догадався, що дітям уже пора до школи, а такий легейда, як ти, може потішитися несподіванкою.

Замість відповіді — нові обійми, нові поцілуї.

— Значить, обоє в першій класі! — радісно мовив капітан.

— Дуже перепрашаю, бо в другій, — строго відповіла Анеля. — Цесі вже шість літ минуло, а Михасеві на осьмий поступило. Я не хотіла надто вчасно засаджувати їх за книжку, та проте початків навчила їх сама, так що обоє прийнято відразу до другої класи. А як хороше вчать! Учителі не можуть їх передо мною нахвалитися.

• • •

Далі — у повній книжці «Для домашнього вогнища».

nashaknyga.com.ua